

การศึกษาเชิงวิเคราะห์หัตถความคิดเรื่อง สักรวาลวิทยาในพุทธศาสนา

ตามที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

นางเพ็ญแข กิตติศักดิ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2529

ISBN 974-556-582-7

0130000

I 167 2866/1

BUDDHIST COSMOLOGY AS REVEALED IN SUTTANTA PITAKA :

AN ANALYTICAL STUDY

Mr. Phengkhae Kittisak

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of Philosophy

Graduate School

Chulalongkorn University

1986

วิทยาลัยอาชีวศึกษา นครศรีธรรมราช

พระศึกษาเชิงวิเคราะห์ความคิดเรื่อง สักรวาลวิทยาในพุทธศาสนา

ตามที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

โดย

นาง เพ็ญแข กษัตริย์กุล

ภาควิชา

ปรัชญา

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์วิจิตร เกิดวิไลชัย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอจัดให้บัณฑิตวิทยาลัย เล็งให้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาดานหลักสู่เตรียมการภาคบัณฑิต

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร. สรชัย พิศาลบุตร)

รักษาการในตำแหน่งรองคณบดีฝ่ายวิชาการ

ปฏิบัติราชการแทนรักษาการในตำแหน่งคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ บุญเชื้อ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์วิจิตร เกิดวิไลชัย)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศุทเวทย์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธคำสอน
ตารที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก

ชื่อผู้ผลิต

นางเพ็ญแข กิตติศักดิ์

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ฉัตร เกตวิไลชัย

ภาควิชา

ปรัชญา

ปีการศึกษา

2528

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาพระคัมภีร์เกี่ยวกับจักรวาลวิทยาตามที่ปรากฏในคัมภีร์สุตตันตปิฎก ผู้วิจัยพบว่ามโนทัศน์เรื่องจักรวาลวิทยาในคัมภีร์สุตตันตปิฎกนั้น เป็นโลกทัศน์ที่เกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของโลกและจักรวาลซึ่งมีความสัมพันธ์กับมโนทัศน์เรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่อง นิต กรรม ลูคติ และทศคติ นอกจากนี้ยังได้พบอีกว่าพุทธปรัชญามิได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาอภิปรัชญามากนัก น่าจะเป็นเพราะว่าไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดับทุกข์หรือช่วยให้บรรลุความหลุดพ้นอันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา ดังนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเน้นวิธีการทางด้านญาณวิทยา เพื่อเข้าถึงความรู้อันแท้จริง และ เน้น เรื่องจริยศาสตร์หรือการปฏิบัติดี มากกว่าเรื่องอื่น แต่พุทธปรัชญาในคัมภีร์สุตตันตปิฎกก็ได้ให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องความจริงข้อหนึ่งว่ารูปและนามหรือกายกับจิตมีความสัมพันธ์กับภูมิอันของจิตที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมเช่นเดียวกับมโนธรรม

มโนทัศน์เรื่องจักรวาลวิทยาตามคัมภีร์สุตตันตปิฎกมีความรู้ 2 แบบ แบบแรกเป็นความรู้ที่ได้มาจากการสังเกตคือความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช สัตว์ และบางส่วนเป็นความรู้เกี่ยวกับกำเนิดของโลกรวมทั้งข้อเท็จจริงทางดาราศาสตร์ในการอธิบายถึงกำเนิดของโลกและธรรมชาติของโลกนั้นคำอธิบายบางเรื่องมีลักษณะเป็นตำนานแต่ก็มีความคิดเกี่ยวกับเรื่องวิวัฒนาการของธรรมชาติ คือโลกมีการเกิดขึ้นก็ย่อมมีการทำลายและกระบวนการนี้จะเกิดขึ้นซ้ำกันอีก ระยะเวลาของกระบวนการนี้ไม่อาจจะกำหนดแน่นอน

การ

และทักทายได้ มโนทัศน์ในเรื่องกำเนิดชีวิตนั้น พุทธปรัชญาถือว่าคนมีความสำคัญต่อสิ่งอื่น และคนกลุ่มแรกที่มาอยู่ในโลกนี้มาจากอากาสีลลพรหม เรื่องนี้ น่าจะตีความได้ว่าคนสืบเผ่ามาจากธรรมชาติที่ตีในระตบหนึ่งหรือคนมาจากคนและชีวิตของพวกเขาต่อมาหลังจากตายในชาติต่อ ๆ ไป ก็เป็นไปตามการสัดสรรของกรรมใหม่ในโลกนี้ ความรู้ทางดาราศาสตร์บางประการที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ นั้นสามารถเทียบเคียงกับความรู้ทางดาราศาสตร์ในปัจจุบันได้ และก็มีความรู้บางประการที่ยังไม่อาจไปเทียบเคียงได้กับความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบัน เพราะวิทยาศาสตร์ด้านนี้ยังกำลังทำการตรวจสอบ อาทิเช่นการที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าในโลกธาตุอื่น ๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากนั้นมีสิ่งมีชีวิตอาศัยเช่นเดียวกับโลกของเรา และต่างก็มีนรกสวรรค์เป็นของตนเอง มีทวีป มีมหาสมุทร สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่นเดียวกับที่สัมผัสที่เรอาศัยอยู่

ความรู้ในอีกแบบหนึ่ง เป็นความรู้ที่ได้มาจากการหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้าด้วยทิพยสังขยาจะเป็นเรื่องภูมิต่าง ๆ ซึ่งมีการพรรณนาลักษณะของอภายภูมิอันน่าสะพรึงกลัวและความเร้นลับในลึกลับ และเน้นว่ากำเนิดของชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมอย่างละเอียด แนวทางนี้มีประโยชน์ในการสูงใจให้บุคคลอยู่ในศีลธรรมอันดีโดยมีความหวังว่าผลแห่งการประพฤติคุณกรรมในปัจจุบันชาติทำให้ไปเกิดในลึกลับชาติ และผลแห่งการประพฤติคุณกรรมในปัจจุบันชาติก็เป็นแรงผลักดันให้ไปสู่อุบัติภูมิเช่นเดียวกัน

รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิในพระไตรปิฎกนั้นอาจแบ่งได้ 2 แบบในรูปแบบแรกว่าด้วยภูมิ นรก สวรรค์ นั้นมีอยู่เป็นวัตถุวิสัย (Objective) มีคำอธิบายไว้อย่างละเอียดเกี่ยวกับการแบ่งแต่ละภูมิอย่างชัดเจนพร้อมทั้งแสดงลักษณะชีวิตในภูมิต่าง ๆ ไว้ด้วย

แบบที่สองเป็นรูปแบบของจิตวิสัย (Subjective) คือว่าด้วยภูมิ นรก สวรรค์ เป็นสภาวะของจิตมนุษย์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับอายตนะภายนอกและอายตนะภายในของมนุษย์ เกิดเป็นอารมณ์ที่น่าปรารถนาและอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาในชีวิตประจำวัน มีนักปราชญ์ไทยบางท่านตีความ 2 ทรรศนะนี้ไว้ว่า สวรรค์ น่าจะเป็นภูมิในดวงดาวอื่น ๆ ที่อาจมีสิ่งมีชีวิตซึ่งมีธรรมชาติประณีตสุขุมดีกว่ามนุษย์ในโลกของเรา และก็มีจักรวาลอื่นโลกธาตุอื่นซึ่งมีสิ่งมีชีวิตอยู่ด้วยความลำบากยากแค้นยิ่งกว่าคนลำบากที่สุดในโลกของเราซึ่งเราเรียกว่านรก นักปราชญ์ไทยบางท่านตีความมโนทัศน์นี้ว่านรกสวรรค์เป็นเรื่องของอายตนะหรือที่เรียกกันว่า

ลวรรคินอก นรภินใจ ดังนั้นแต่ละบุคคลจะเลือกเชื่อในทรรคนะใดก็ได้ซึ่งก็ไม่ทำให้กระทบ
กระเทือนต่อหลักสำคัญของพุทธศาสนาแต่ประการใดเพราะต่างก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อการปฏิบัติ
ปฏิบัติชอบทั้งสิ้น

ความรู้เรื่องจักรวาลวิทยาตามคัมภีร์ลุตตันตปิฎกนั้นน่าจะเล่นจุดหมายปลายทาง
ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ 2 แนวทาง คือแนวทางประการแรกชักนำให้มนุษย์กระทำความดี
เพื่อได้รับผลดีตอบแทนในชาตินี้ และไปเกิดใหม่ในภูมิที่ดี และแนวทางประการที่สอง
แนะนำให้เลือกนิพพานเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุดไม่เวียนว่ายตายเกิดในภูมิต่าง ๆ อีกต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

7

Thesis Title   Buddhist Cosmology as Revealed in Suttanta Piṭaka:
                                 An Analytical Study

Name   Mrs. Phenkhae Kittisak

Thesis Advisor   Associate Professor Vichitr Kerdvisit

Department   Philosophy

Academic Year   1985

ABSTRACT

The aim of this thesis is to study the concept of cosmology as revealed in Suttantapiṭaka. The researcher has found that the concept according to this Piṭaka is the world outlook concerning the nature of the world and the cosmos in relation to the concept of mind and the law of Karma, the woeful states of existence and the blissful states of existence. Moreover, it has been found that the Buddhist philosophy does ignore also the problems about Metaphysics. This is because it is not worthwhile to eradicate suffering or to obtain the final freedom which is the ultimate aim of the Buddhist philosophy. It is because of this fact that the Buddha's teaching lays more emphasis on epistemological method leading to the true knowledge and on ethical points or on good practices than on other ways. The Buddhist philosophy, however, according to this Suttanta answers to one problem of truths that the body and mind of beings are relatively connected with mental levels as the results of Dharma practices. This is the same ideas as exposed in Abhidharma.

The concept of cosmology as revealed in Suttantapitaka is of two types of knowledge, the first of which derived from experiences and this kind of knowledge is the knowledge about nature e.g. animals and vegetables and some of which are the kind of knowledge about cosmology including the facts of astronomy. As far as the explanations of cosmology and its nature is concerned, they partly deal with various legends. But the meaning hidden inside these legends contains inherently the ideas of natural evolution in themselves, that is to say, the planet earth, after taking place, eventually is developing and then the doom will inevitably follow. The same process would return again and again and the time of which cannot be counted and predicted. As for the genesis of life, the Buddhist philosophy advocates that man is more important than other things and that the first group of human beings who had come from the heaven of Abhassara Brahma and made this planet earth for their home. This legend can be interpreted that human beings derived from good nature at least in one of its levels, or human beings from human beings. Their successive lives or the next lives after death depend on their new Karmas here again. The knowledge of Astronomy as revealed by the Buddha partly can be compared with modern knowledge of the same subject, but some kinds of such subject cannot be so treated with our contemporary knowledges. This is because sciences in this field are going on investigation and research. For example the Buddha said that on the other planets, there are various living things like our earth. Each planet may have contained heaven and hell including the seas and surroundings.

Another line of this kind of knowledge is the knowledge derived from intuition of the Buddha through this power of clairvoyance. This refers to the different spheres of being which there are various descriptions about the dread of woeful state of existence and the happiness in the heaven. The descriptions lay emphasis on the genesis of life that it is closely related to the law of Karma. This way yields good results for the sake of persuading man to behave morally with hoping that results of doing good will make him reach heaven and in contrast to the happy state of existence as such, the results of unwholesome action will lead him to the unhappy state of existence.

The details of various state of existence according to Suttantapitaka can be divided into two forms : Objective and Subjective. The first refers to the existence of heaven and hell which is objective. The description in detail about each division of its existence together with the nature of life on it has been expounded clearly.

The second is the Subjective which concerns the heaven and hell inherent in the human mind. This is nothing but the different states of human mind which are related to the contact between internal sense organs and external objects. Through contact as such in daily life, arise various kinds of both good and bad emotion. Some Thai scholars interpreted these two forms of descriptions such as the concept of heaven and hell probably refers to the state of existence on the other stars far beyond. In that place there

existed living beings that are better than human beings on this planet earth and the living beings on the other stars who are lower than our beings, that is the hell. There are also some Thai scholars interpreted this concept such as they are really confined within our sense fields, or in other words, the heaven and hell are nothing but the heaven and hell inherent in our minds. So each of us can freely advocates one of the two interpretations without causing damage to the main tenet of Buddhist philosophy. This is because each one of the two interpretations leads him always to behave morally.

The knowledge of cosmology as revealed in Suttantapiṭaka may suggest the aim of life in two ways : The first leads a man to do good with hoping that good action yields good results in the present life; whereas, the second teach a man to choose Niravāna as the ultimate aim of life without hoping to take rebirth again and again on the other planes of existence for ever

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ ที่ได้กรุณาใช้เวลาในการควบคุมการวิจัย และตรวจสอบวิทยานิพนธ์นี้ เพื่อให้มีความถูกต้องและมีความสมบูรณ์ และขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สุนทร ธีรังษีที่ได้กรุณาให้คำแนะนำตลอดมา ตลอดจนอาจารย์ทุกท่านผู้ให้การศึกษอบรมแก่ผู้วิจัย

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์สุชีพ ปุญญาภาพและ ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญมี แทนแก้ว ที่ได้มีส่วนช่วยเหลือให้ย่อกิจและข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้วิจัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงด้วยดี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รหัสที่ใช้ในการอ้างอิงพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกฉบับที่ใช้คือพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เนื่องในโอกาสสมโภช
กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2525 อักษรย่อที่ใช้มีดังนี้

คำย่อ	ย่อมาจาก
ท.ส.	ทิมณิกาย สีสันวรรค
ท.ม.	ทิมณิกาย มหาวรรค
ท.ปา.	ทิมณิกาย ปาฏิทวารวรรค
ม.ม.	มัชฌิมณิกาย มุลบั้งฉลาก
ม.ม.	มัชฌิมณิกาย มัชฌิมบั้งฉลาก
ม.อุ.	มัชฌิมณิกาย อุประบั้งฉลาก
ส.ส.	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค
ส.น.	สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ส.ช.	สังยุตตนิกาย ชันธวรรค
ส.สพ.	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
ส.ม.	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค
อ.ง.เอก.	อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต
อ.ง.ทุท.	อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต
อ.ง.ตก.	อังคุตตรนิกาย ตกนิบาต
อ.ง.จตุกก.	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อ.ง.สัตตก.	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อ.ง.อฏฐก.	อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
อ.ง.นวก.	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
อ.ง.ทลก.	อังคุตตรนิกาย ทลกนิบาต
ช.ช.	ชุตตนิกาย ชุตตกปาฐะ

คำย่อ	ย่อมาจาก
ช. เปต.	ชุทธกนิทาย เปต วิลตุ
ช. ช่า . เอก .	ชุทธกนิทาย ช่าตก เอกนิบาต
ช. ช่า . ติก .	ชุทธกนิทาย ช่าตก ติกนิบาต
ช. ช่า . สัตตก .	ชุทธกนิทาย ช่าตก สัตตกนิบาต
ช. ช่า . ทล็ก	ชุทธกนิทาย ช่าตก ทล็กนิบาต
ช. ช่า . ตีลัตติ	ชุทธกนิทาย ช่าตก ติงลัตตินิบาต
ช. ช่า . สักขี .	ชุทธกนิทาย ช่าตก สักขีนิบาต
ช. ช่า . สัตตติ .	ชุทธกนิทาย ช่าตก สัตตตินิบาต
ช. ช่า . มหา .	ชุทธกนิทาย ช่าตก มหานิบาต
ช. อป .	ชุทธกนิทาย อปทาน
อภี . ลี .	อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี
อภี . ก .	อภิธรรมปิฎก กถาวตุล
วิลู่ทริ .	วิลู่ทริมรรค

สำหรับตัว เลขหลังคำย่อ นั้น เลขตัวแรกหมายถึง เล่ม ตัวที่สองหมายถึง ข้อ และ ตัวที่สามหมายถึง หน้า

ตัวอย่างเช่น ลี.ล. 15/554/190 หมายความว่า สังยุตตนิกาย สคาถวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ 15 ข้อ 554 หน้า 190.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ย
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
รหัสที่ใช้ในการอ้างอิงพระไตรปิฎก	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบข่ายของการวิจัย	2
วิธีการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยนี้	4
2 กำเนิดของโลกลี้งมีชีวิตและสังขณะชีวิตตามธรรมชาติ	5
กำเนิดของโลกลี้งมีชีวิตตามคัมภีร์ลุตตัมตปิฎก	5
มนุษย์และสังขณะของชีวิต	10
องค์ประกอบชีวิตมนุษย์คือชนธ 5	10
กำเนิดของมนุษย์	15
การจำแนกประเภทของมนุษย์	19
สัตว์และสังขณะชีวิตตามธรรมชาติ	24
กำเนิดของสัตว์	24
การจำแนกสัตว์ประเภทต่าง ๆ	27
ความหมายของดิรัจฉานภูมิและการดำเนินชีวิต	28
สัตว์ล้าคัญในชาตก	31

บทที่

หน้า

พืชและลักษณะตามธรรมชาติ	36
การแพร่พันธุ์และการเจริญเติบโต	36
ลักษณะตามธรรมชาติของต้นไม้บางชนิดตามคัมภีร์	
ลุตตันตปิฎก	38
ประโยชน์ของพืช	43
ไตรลักษณ์ และธรรมนิยามกับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต	44
3 มโนทัศน์เกี่ยวกับโลกและจักรวาลตามพระลุตตันตปิฎก	46
โอกาสโลก	46
การปรากฏของโลกในแง่วัตถุวิสัย (Objective)	46
สังขารโลก	53
สังขารหมายถึงสภาพปรุงแต่งในชั้น 5	53
สังขารหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นตามอำนาจของเหตุและปัจจัย	54
สัตวโลก	54
บุคคลิ	54
ลูลคิ	67
4 การวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญา	102
การวิเคราะห์ทั่วไปเกี่ยวกับโลกและจักรวาล	102
การวิเคราะห์เรื่องธรรมชาติในปรากฏการณ์ธรรมชาติ	106
การวิเคราะห์เรื่องกำเนิดของชีวิต	111
การวิเคราะห์เรื่องธรรมชาติและลักษณะชีวิตของมนุษย์	
พืช สัตว์	115
การวิเคราะห์แนวความคิดเรื่อง สิ่งสำราญ	120

บทที่

การวิเคราะห์เรื่อง ภูมิ นรก สวรรค์	121
การตีความเรื่องนรกสวรรค์ของนักปราชญ์ไทยบางท่าน	122
ความคิดเห็นของผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องนรกสวรรค์	128
ข้อแตกต่างของทรรศนะจักรวาลวิทยาในลุ่มต้นตอปัญากับ	
อภิธรรมปิฎก	133
5 บทสรุป	139
บรรณานุกรม	146
ประวัติผู้เขียน	151

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย